

SAMİR AMİN'İN "MERKEZ-ÇEVRE" KAVRAMSALLAŞTIRMASI BAĞLAMINDA BRICS ÖRGÜTÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Emine YILDIRIM*

Atıf: Yıldırım, Emine. "Samir Amin'in 'Merkez-Çevre' Kavramsallaştırması Bağlamında BRICS Örgütünün Değerlendirilmesi", *Sosyologca*, Sayı 30 (2025), s. 151-166.

ÖZ: Bağımlılık teorisyenleri, az gelişmiş ülkelerin geri kalmışlıklarının altında, kapitalist üretim modelinin dünya ekonomik etkinliklerinde egemen olmaya başlamasıyla, merkez ve çevre arasında meydana gelen güç eşitsizliklerinin bulunduğu görüşünü paylaşmışlardır. Bağımlılık Ekolü'nün önde gelen temsilcilerinden olan Samir Amin, Bağımlılık Ekolünün eleştirilerini benimsemekle birlikte aynı zamanda çevre bölgelerinin, kapitalist üretim biçiminin yol açtığı emperyalist sömürüden kurtulmalarının çözüm önerilerini ortaya koymuştur. Bu çalışmada, eserlerinde üçüncü dünya halklarının sömürgeleştirilmelerini tarihsel perspektifle inceleyen Samir Amin'in, merkez ve çevre olarak kutuplaştırılmış bölgeler hakkındaki fikirlerine odaklanılmıştır. BRICS'in kuruluş amaçları ve uluslararası küresel iktisadi sisteme etkileri çerçevesinde Amin'in çözüm önerileriyle, BRICS ülkelerinin amaçlarının örtüşüp örtüşmediği, Amin'in perspektifinde tam bağımsızlık için BRICS ülkelerinin hangi koşulları sağlamaları gerektiği soruları ele alınmıştır. Böylece bu çalışmayla, Amin'in düşünceleri çerçevesinde merkez ve periferi bölgelerinin aralarındaki güç eşitsizliklerinin nedenleri ve çevrenin bu durumu hangi şartlar altında lehine değiştirebilecekleri, BRICS örneği üzerinden anlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Samir Amin, Merkez-Çevre, Az Gelişmişlik, BRICS

Evaluation of the BRICS Organization in the Context of Samir Amin's "Center-Periphery" Conceptualization

ABSTRACT: Dependency theorists have shared the view that the underdevelopment of less-developed countries lies beneath the power inequalities that arose between the center and the periphery with the capitalist mode of production beginning to dominate global economic activities. Samir Amin, one of the leading representatives of the Dependency School, adopted the critiques of the Dependency School, but at the same time, he also put forward solution proposals for how the peripheral regions could free themselves from the imperialist exploitation caused by the capitalist mode of production. In this study, the focus is on Samir Amin's ideas about the regions polarized as center and periphery, who examined the colonization of Third World peoples in his works from a historical perspective. Within the framework of the founding purposes of BRICS and its effects on the international global economic system, the questions of whether the aims of BRICS overlap with Amin's solution proposals and what conditions BRICS countries should meet for full independence in Amin's perspective have been addressed. Thus, with this study, it is aimed to understand, through the example of BRICS, the reasons for the power inequalities between the center and the periphery regions and under what conditions the periphery could change this situation in its favor within the framework of Amin's ideas.

Keywords: Samir Amin, Center-Periphery, Underdevelopment, BRICS

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 01.10.2025

Kabul Tarihi : 19.12.2025

* Öğr. Gör., Alaaddin Keykubat Üniversitesi, emineyildirim.ey@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6891-3872.

Giriş

Modernleşme Kuramı, oryantalist çalışmalarla “öteki” olarak kavramsallaştırılan çevre toplumlarının, Batı merkezli bir gelişme izledikleri takdirde modernleşebilecekleri düşüncesinin hâkim olduğu ve üçüncü dünya ülkelerinin modernleşebilmek için izlemeleri gereken yolları belirleyen bir kuramdır. Bu kuram kapsamında, toplumların geleneksel yapılarının karşısına modernleşme yerleştirilerek bir mücadele alanı oluşturulmuş ve geleneğin bu mücadelede kaybeden taraf olmasıyla ilerlemenin sağlanabileceği inancı benimsenmiştir. Ayrıca bu kuram, kapitalist iktisadi düzenin üçüncü dünya toplumlarında yerleşmesi gerektiğini savunan hem ekonomik hem de politik niteliklere sahip bir kuramdır. Ancak 1970’li yıllarda Modernleşme Kuramında üçüncü dünya ülkelerinin gelişmelerine dair ileri sürülen ilerlemelerin meydana gelmemesi, kurama yönelik eleştirel açıklamaların doğmasına yol açmıştır.

Pek çok kuramcı tarafından merkez ve çevre kavramsallaştırması, merkezin çıkarına hizmet eden kapitalist ekonomik düzenin dünya üzerine hâkim olmasıyla ortaya çıkan, kutuplaştırılmış iki bölge arasındaki ayrımı belirtmek için kullanılmıştır. Bu iktisadi düzende dezavantajlı konumda olan çevre ülkelerinin, durumlarının tespitini yapmak ve içinde bulundukları zor şartlardan kurtarmak için çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Merkez ve çevre ülkelerin iktisadi ilişkilerini konu alan ve az gelişmiş ülkelerin iktisadi kalkınmalarını hedefleyen ECLA (Economic Commission for Latin America)’nın 1950 yılında kurulmasıyla, temsilcileri tarafından çevre bölgelerinin kalkınması hususunda birtakım çözüm önerileri getirilmiş, ancak getirilen çözüm önerilerinin 1960’lı yıllarda iktisadi gelişmede istikrarlı bir büyüme sağlayamamaları sonucunda, Bağımlılık Okulu modernleşme kuramına bir tepki olarak belirmeğe başlamıştır.¹

Bağımlılık Okulu’nda; çevre bölgelerinin az gelişmişliklerinden bu bölgeleri sömürgeleştiren merkez ülkeler sorumlu tutulmuştur. Bağımlılık kuramcılarına göre; merkez ve periferi bölgeler sosyal, iktisadi ve siyasi tüm toplumsal alanlarda karşılaştırıldığında aralarındaki muazzam fark şüpheye mahal vermeyecek şekilde görülebilmektedir. Tarihsel kapitalist sürecin gelişmesiyle çevre ülkelerde oluşan artı değeri merkez ülkelerin zor yoluyla almaları, merkez ve çevre ülkeler arasındaki farkı derinleşmiştir. Bağımlılık kuramının Andre Gunder Frank, Samir Amin, Immanuel Wallerstein, gibi önde gelen temsilcileri iki kutuplu düzenin sebeplerini ve bu durumdan çıkış yollarını yaptıkları çalışmalarla ortaya koymaya çalışmışlardır.

Özellikle günümüzde üçüncü dünya ülkelerinin, hâkim küresel kapitalist güçlere karşı alternatif bloklar oluşturmaları veya oluşturulan bu bloklara katılmaları, yeni dünya düzenini yüksek sesle talep etmeleri gibi eylemleri, kamuoyunun dikkatini periferi bölgelerinin mevcut sistemde yaşadıkları sorunlara çekmiştir. Bu çalışmayla, alternatif blok oluşturarak hareketli günler yaşayan bazı üçüncü dünya ülkelerinin, geçmişten günümüze kapitalist sistem tarafından nasıl sömürüldüklerini ortaya koymak ve çevre ülkelerin BRICS gibi alternatif bloklar oluşturmaya neden ihtiyaç duyduklarını açıklamak gerekli ve önemli görülmüştür.

Küresel kapitalist düzene karşı pek çok farklı ekonomik örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. Çalışmamızda; “giderek artan genç bir nüfusa sahip olmaları, yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmeleri, ucuz emek gücü ve düşük üretim maliyetleriyle hızlı büyümeleri, ekonomik

¹ Cengiz Bucak, “Bağımlılık Teorisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003, s.52

alanlarda kalkınmayı sağlamaları ve küresel finans krizlerinden daha az etkilenmiş” olmaları gibi sebeplerden dolayı BRICS ülkelerine odaklanılmıştır.² Aynı zamanda bu ülkeler ekonomik iş birliklerinin yanı sıra pek çok sosyal, siyasal ve kültürel alanları konu alan zirveler yapıp, küresel dünya sistemi hakkında önemli açıklamalarda bulunarak kamuoyunun ciddi ilgisine mahzar olmuşlardır.

Bu çalışmada, Samir Amin’in merkez-çevre konusuyla ilgili yaptığı çalışmalarına odaklanılarak, derinlemesine okuma yapılacaktır. Kısaca, Samir Amin’in merkez-çevre kavramsallaştırmasıyla periferi bölgelerinin az gelişmişlikleri ve bağımsızlıklarına giden yollara dair çözüm önerileri, elde edilen doküman analizi verileriyle incelenecektir. Amin’in bağımsızlıklarını kazanmaları için üçüncü dünya ülkelerinin yapmaları gereken çözüm önerileriyle, BRICS ülkelerinin örgütleniş amaçları ve BRICS’in tek kutuplu dünya merkezine alternatif bir örgüt olup olmayacağı tartışılacaktır.

Samir Amin’de Merkez-Çevre Kavramsallaştırılması Bağlamında Azgelişmişlik

Bilimsel Devrimle “akıl, bilim, ilerleme, ampirizm, laiklik” gibi aydınlanma paradigmaları ortaya çıkmış, Fransız ve Endüstri Devrimlerinin gerçekleştirmeleriyle de modernite gelişim göstermiştir. Batı’nın kendi dinamiklerinden çıkan bu gelişmeler, belli tarihsel süreçlerde aşamalı olarak yaşanmıştır. Endüstri Devrimi’nin gerçekleşmesiyle sanayileşmiş ve sanayileşmemiş bölgeler, merkez ve çevre kavramlarıyla tanımlanmaya başlanmıştır.³ Bazı Batılı aydınlar, çevre ülkelerin sanayileşememeleri ve geri kalmaları gibi sorunlarını ancak Batı’da gelişim gösteren modernleşme çizgisini takip etmeleriyle aşabileceklerini iddia etmişlerdir. Eisenstadt, her toplumun benzer gelişim çizgisine sahip olmamasına rağmen toplumlarda modernleşmeyle kültürel, siyasal ve ekonomik birtakım gelişmelerin yaşandığını ifade etmiştir. Örneğin, teknolojik gelişmeler sanayinin ilerlemesini ve üretim, tüketim, pazarlama gibi yeni iş kollarının meydana gelmesini sağlamıştır.⁴ Ancak modernite, kültürel bir devrim yaratmakla birlikte aynı zamanda kapitalist sistemin üreticisi olan ve gelişmesini mümkün kılan bir konumda da bulunmaktadır. Bu konumu sebebiyle modernite, çevre ülkelerin sömürülmesine, merkez-çevre kutuplaşmasının derinleşmesine ve kutuplaşan dünya arasındaki eşitsizliklerin devamlılığına neden olmaktadır.⁵ Eşitsizlikleri derinleştiren kapitalist sistem, “makinelerin özel mülkiyetine dayalı”, “toplumu iki ana sınıfa bölen”, “ücretli özgür emek biçimini ortaya çıkaran”, “rekabet yasalarının hâkim olduğu”, sonunda “yabancılaşma ve ekonomik ilkelerin tahakkümüne neden olan” bir üretim sistemidir ve daha önceki üretim ilişkilerinden oldukça farklıdır.⁶ Bu çerçevede, modernleşme savunucuları tarafından, çevre ülkelere geri kalmışlıktan kurtulmanın reçetesi olarak önerilen modernleşme, küresel kapitalist üretim sistemiyle periferinin “çevre” olarak kalmasının müsebbibi olarak değerlendirilebilir.

İlk sömürgecilik hareketlerinden sonra, Sanayi Devrimi’nin gerçekleşmesiyle kapitalist iktisadi sistemin gelişip yaygınlaşması, sömürgecilik faaliyetlerinin hızlanıp artarak sistemli bir şekilde devam etmesine yol açmıştır. Sömürge haline getirilen uluslar, çıkan milliyetçilik

² Hüseyin Ağır ve Selvi Yıldırım. “Türkiye ile BRICS Ekonomilerinin Makroekonomik Performans Karşılaştırması: Betimsel Bir Analiz.” KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 12/2 (2015): s.39-66. (erişim 12.12.2024)

³ Samir Amin. Entelektüel Yolculuğum, çev. Uğur GÜNSÜR. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2000b, s.81

⁴ Shmuel N. Eisenstadt, Modernleşme, Başkaldırı ve Değişim, Çev. Ufuk Coşkun. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014, s.14

⁵ Samir Amin. Modernite, Demokrasi ve Din Kültüralizmlerin Eleştirisi, çev. Fikret Başkaya, Uğur Günsür ve Güven Öztürk. İstanbul: Yordam Kitap, 2020b, s.92

⁶ Samir Amin. “Modern Kapitalist Dünya Sistemi Kavramına Karşı Eski Dünya-Sistemleri Kavramı.” Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık mı, Beş Bin Yıllık mı?, der., Andre Gunder Frank ve Barry K. Gills, çev. Esin Soğancılar, Ankara: İmge Kitabevi, 2003. s.458

hareketleriyle bağımsızlıklarını elde etmelerine rağmen merkez ülkeler tarafından sömürülmeye devam edilmiştir. "Başka insanların topraklarının ve mallarının fethi veya kontrol altına alınması" olan sömürgecilik, insanlık tarihinin çok eski dönemlerinde de görülmektedir.⁷ Eski sömürgecilikle modern sömürgeciliği birbirinden ayıran fark kapitalizmle olan ilişkileridir. Loomba modern sömürgecilikle; kolonilerin kurulması, köleliğin yaygınlaşması, hammaddenin merkeze transferi, çevre ülkelerin kaynaklarının tüketilmesi ve kârdan tek taraflı olarak metropolün yararlanması gibi gelişmelerin olduğunu, modern sömürgeciliğin kapitalizmle kurduğu bu ilişki biçiminin yağmaya dayanan ve eşitsiz kurulan bir düzene işaret ettiğini belirtmiştir.⁸ Bu çerçevede, merkez ve çevrenin kapitalizmle ilişkisini ele alan Amin kapitalizmi, merkezde içsel bir sürecin çevrede ise dışsal bir sürecin sonucunda gelişmesi olarak tarif etmiştir⁹. Aynı zamanda Amin, kapitalizmin üçüncü dünya üzerindeki etkisini; yoksulluk, açlık, kültürel yozlaşma ve tüketim çılgınlığı olarak belirlemiştir.¹⁰ Ancak dünya kamuoyunda kapitalizm tam tersi bir görünüme sahiptir. Buna göre; kamuoyunda kapitalizm, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da görülen demokrasi ve refah olarak anlaşılmakta ve üçüncü dünyada açlık, yoksulluk, diktatörlük, kölelik, montaj bantları görmezden gelinmektedir.¹¹ Amin, çevre ülkelerde "kapitalizmin demokrasiyi getirmediğini, tam tersi olarak demokrasinin kapitalizmin yenilgiye uğratılarak sosyalist düzenin kurulmasıyla mümkün olacağını, aynı zamanda da demokrasi olmadan sosyalizme ulaşamayacağını" çalışmalarında defaten dile getirmiştir.¹²

Sömürgecilik ve emperyalizm arasındaki fark, emperyalizmde sömürülen ülke bağımsızlığını kazanmış ülke görünümünde olmasıdır.¹³ Türk Dil Kurumu emperyalizm kavramını; "bir milletin başka bir milleti ekonomik ve siyasi anlamda sömürmesi veya sömürmeyi istemesi kısaca yayılmacılık" olarak tanımlamıştır.¹⁴ Bu anlamda, merkez ülkelerin, sömürgeleştirerek çevre ülkeler üzerinde kurmuş oldukları tahakküm emperyalizm terimiyle ifade edilebilir. Lenin, "kapitalizmin en yüksek aşaması" olarak değerlendirdiği emperyalizmin ortadan kaldırılmasıyla, kapitalist üretim biçiminin biteceğini belirterek, kapitalist iktisadi sistem ile emperyalizmin yakınlığını dile getirmiştir.¹⁵ Günümüzde emperyalist düzen "işgal" şeklinde kurulmamakta bunun yerine "serbest ticaret, devletlerarası ilişki, kültürel alışveriş, demokrasiyi koruma" gibi girişimlerle yayılmacılık gerçekleştirilmektedir.¹⁶ Kapitalizmin mevcudiyetinin devam ettirilebilmesi için yayılmacı sisteme ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁷ Bu bağlamda emperyalizm kavramının, kapitalist üretim sürecinin gelişip yaygınlaşmasıyla, merkez ülkelerin siyasi, iktisadi, sosyal yönden

⁷ Ania Loomba, "Colonialism/Postcolonialism", New York: Routledge, 2015. s.20.

⁸ Loomba, "Colonialism", s.21

⁹ İrfan Erdoğan, Kapitalizm, Kalkınma, Postmodernizm ve İletişim. Ankara: Erk Yayınları, 2000. s.164.

¹⁰ Samir Amin. "Çeperde: Ulusal Kurtuluşun Sonu mu?" Büyük Kargaşa Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi. der. Samir Amin, Giovanni Arrighi, Andre Gunder Frank ve Immanuel Wallerstein, çev. Erden Akbulut, İstanbul, 1993. s.104.

¹¹ Samir Amin, Avrupa-Merkezcilik Bir İdeolojinin Eleştirisi, çev. Mehmet Sert. İstanbul: Yordam Kitap, 2020a, s.219.

¹² Samir Amin, Üçüncü Dünya, Demokrasi ve Sosyalizm, çev. Yiğit Bener. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1992, s.37.

¹³ Alper İplikçi, "Kolonyalizm ve Emperyalizm Üzerine Bir Değerlendirme." Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21/4 (2017), s.1531. (erişim 12.11.2024)

¹⁴ TDK (Türk Dil Kurumu). Türkçe Sözlük. 11. Düz. Şükrü Haluk Akalin ve vd. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019, s.796

¹⁵ Gordon Marshall,. Sosyoloji Sözlüğü. çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2021. s.193.

¹⁶ Erdoğan, Kapitalizm, s.134.

¹⁷ Emile Perreau-Saussine, "Emperyalizm." Sosyoloji Sözlüğü, düz. Bryan S. Turner, çev. Alper Keskin, 260-262. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020. s.261

üçüncü dünya ülkelerini, yayılcı politikalar kapsamında sömürgeleştirmelerini içeren bir anlamı bulunmaktadır.

Merkez ülkelerin, bağımsızlıklarını kazanmış olan çevre bölgelere yönelik sömürgeci faaliyetleri, yeni-sömürgecilik kavramı ile tanımlanabilmektedir. Yeni-sömürgecilik kavramıyla, merkezin çevre bölgeler üzerindeki emperyalist emellerini çeşitli yollar vasıtasıyla sürdürdüğü iddia edilmektedir. Yeni-sömürgeci düzende, sömürülenler işgalden kurtularak bağımsızlıklarını ilan etmiş olmalarına rağmen “serbest ticaret, mali yardım, iş birliği, sürdürülebilir kalkınma gibi” kavramlar çerçevesinde iktisadi olarak merkez ülkelere bağımlılıkları devam etmektedir.¹⁸ Kısaca, sömürü düzeni çevre ülkelerle “iş birliği” yapılarak ve yeni kavramsallaştırmalar kullanılarak devam etmektedir.

Merkez ülkeler tarafından Afrika gibi üçüncü dünya ülkelerinin; Avrupa’nın gereksinimleri doğrultusunda ticari faaliyet alanları revize edilmiş, Avrupalıların bu bölgelerdeki işletmelerinde işgücünü temin edebilmek için çevre bölgelerine ait eski ticaret faaliyetleri ortadan kaldırılmış ve çevrenin çeşitli bölgelerinin, Avrupalı şirketlere devredilmesi gibi çeşitli sömürgeleştirme yolları kullanılmıştır.¹⁹ Aynı zamanda merkez ve periferi bölgelerinin, benzer üretkenlik ve işgücüne sahip olmalarına rağmen periferi bölgelerinin dezavantajına olacak şekilde üretilen ürünler karşılığında oldukça farklı fiyatlandırmalar uygulanmıştır. Ayrıca periferi bölgelerde meydana gelen artı kapital, sermayenin merkezileşmesiyle ortaya çıkan tekeller tarafından zapt edilmiş ve tekellerin kurmuş olduğu sömürü düzeni tüm sistemi kapsayacak şekilde genişletilmiştir.²⁰ Merkez ve çevre ülkeler arasında ciddi gelir farklılıkları ve eşitsizlikler bulunmasına rağmen bu farklılıkların verimlilikten kaynaklandığını ifade eden, Avrupa merkezci bakış açısıyla açıklamalar getirilmiştir. Buna göre, emek üretkenliği bağlamında merkez ülkelerin yaklaşık on beş kat daha yüksek bir verimliliğe sahip olduğu, merkez ülkelerde emek gelirlerinin toplamı genel gelirin yarısını oluşturduğu, oysa çevre ülkelerde emek gelirleri, toplam gelirin üçte ikisini teşkil ettiği, bu sebeple merkez ülkelerde emek sömürüsünün, çevre ülkelerden daha fazla olduğu ve çevre ülkelerin henüz kapitalist gelişim durumuna ulaşamadıkları yönünde açıklamalar getirilmiştir.²¹ Küreselleşmiş değer kavramına göre, çevrede sömürü oranı daha düşük görünse de “emeğe ödenen farkın, üretkenlikler arasındaki farktan daha büyük” olması sebebiyle çevrede emek sömürüsü daha şiddetlidir.²² Bu kapsamda merkez ve çevre kutuplaşması, “emeğin getirisindeki farkın üretkenlik farkından büyük olmasından kaynaklanmaktadır”.²³

Amin,²⁴ “büyük bütçe gerektiren ve yalnızca modern, zengin merkezi devletlerin erişebileceği teknolojiyi kullanabilen tekeller”, “dünya üzerindeki etkinliğini genişletmiş olan önemli finans alanlarını denetleyen tekeller”, “tabiatın doğal kaynaklarını dünyayı felaketlere sürükleyecek şekilde kullanan tekeller”, “siyasi manipülasyon uygulayabilme gücüne sahip, demokrasiyi bozan, tek bir dünya kültürü oluşturmaya çalışan kitle iletişimi ve medya alanında etkinlik yürüten tekeller”, ve “kitle imha silahları alanında çalışan

¹⁸ Deniz Altınbaş, “İnsanlığa Karşı Suçlar ve Yeni-Sömürgecilik”, Uluslararası Suçlar ve Tarih, 11/33 (2011), s.37.

¹⁹ Joel Samoff, “Samir Amin. Unequal Development: An Essay on the Social Formations of Peripheral Capitalism. Translated by Brian Pierce”, 1978, s.87.

²⁰ Samir Amin, Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme. çev. Semih Lim. İstanbul: Yordam Kitap, 2018a, s. 131-132.

²¹ Amin, Avrupa-Merkezcilik, s.220-222.

²² Amin, Avrupa-Merkezcilik, s.227.

²³ Amin, Entelektüel Yolculuğum , s.70.

²⁴ Samir Amin, Değişim Halindeki Dünya Sistemi. çev. Fikret Başkaya. Ankara: Maki Bas. Yay. Ltd. Şti., 2000a. s.42-44.

tekeller" olmak üzere beş adet tekelden bahsetmiştir. Bu tekeller çevrenin, endüstrileşmesini engellemekte, emeğini değersizleştirmekte ve dünyada çevre ve merkez eşitsizliklerinin, kalıcı hale gelmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda günümüzde merkez-çevre karşıtlığının, detaylı çözümlemesinin doğru şekilde yapılabilmesi için bu bölgelerin, beş tekelin analizi çerçevesinde incelenmesi gerekmektedir.²⁵ Merkez ülkelerin çıkarlarını koruyan bu tekeller, teknolojik gelişmeleri emperyalist yayılmanın çeşitlenmesi için kullanırlar. Yaratılan yeni ve çeşitli emperyalist yayılmacı formlar, "çoklu emperyalist formlarının" yerini ABD, Avrupa ve Japonya'dan oluşan üçlünün "kollektif emperyalizmine" bırakır.²⁶ Tekellerin oluşturduğu çeşitlenen yeni emperyalist formlar, doğal kaynakların sömürülmesi, teknoloji tekeline büyük miktarda gelir elde edilmesi, merkezin lehine olacak şekilde uluslararası iş bölümünün gerçekleşmesi gibi durumların ortaya çıkması, eşitsizliğin çok yönlülüğünü gözler önüne sermektedir.²⁷

Bazı üçüncü dünya ülkeleri, küresel ekonomik sistemle çok az bütünleşip "yarı-sanayileşmiş" bölge olarak tanımlanırlarken, bazı üçüncü dünya ülkeleri, küresel ekonomik sistemle hiçbir bütünleşme gerçekleştiremeyip "dördüncü dünya" kavramıyla tasvir edilmişlerdir. İkinci Dünya Savaşıyla merkez ve çevre arasındaki eşitsizliğin giderek artması, çevre bölgeleri arasında iktisadi farkı meydana getirmiş ve bu farka işaret etmek için "yarı-sanayileşmiş" bölgelerle "dördüncü dünya" ayrımını yapmak gerekmiştir.²⁸ Merkez ülkelerin dışındaki ülkeleri, uluslararası ticarette rekabet edebilme kabiliyetlerine göre ayıran Amin'e göre; uluslararası ticarette rekabet etme gücüne ulaşmış Güney Kore, Çin, Rusya gibi devletler birinci katman, Uluslararası iş örgütleri kurmuş olmalarına rağmen henüz rekabet edebilecek sanayi kuruluşlarına sahip olmayan Türkiye, İran gibi ülkeler ikinci katman ve sanayileşmemiş yer altı kaynaklarına ve tropikal meyvelere sahip Afrika, Karayip gibi ülkeler üçüncü katmanı oluşturmaktadırlar.²⁹

Merkezdeki büyüme ile çevredeki büyüme arasında karşılaştırma yapan Amin, merkezdeki büyümenin gerçek bir büyümeye işaret ettiğini ancak çevre bölgelerdeki büyümenin "az gelişmenin gelişmesi" olarak tanımlanabileceğini ifade etmiştir.³⁰ Frank, "az gelişmişliğin gelişmişliği" ifadesini, serbest ticareti özendiren tarihsel kapitalizm gelişmesi sebebiyle çevre ülkelerin geri kalmışlıklarını izah etmek için kullanmıştır.³¹ Buna göre, bu iki bölgede gerçekleşen iki farklı gelişme çizgisi merkez ve periferi bölgeler arasında kutuplaşmaya neden olmuştur. Merkez ve çevre kutuplaşması, "yapısal olarak birbirine bağımlıdır, ama bağımlılık esas olarak çevrenin merkeze bağımlılığıdır". Çevrede, üretici güçlerin gelişmemesi, çevrenin geleneksel üretim biçiminin bozulması, tarımsal faaliyetlerin merkez ülkeler için yapılmaya başlanması, tarım alanlarının başkalarının tahakkümü altına girmesi, sanayi ürünlerinin ithal edilmesiyle yerli sanayinin çökertilmesi gibi gelişmeler meydana gelmiştir.³² Samir Amin, merkez ve çevrede gerçekleşen bu gelişmeler sonucunda; tarımsal kapitalizmin meydana geldiğini, "emperyalizm sonucu komprador burjuvazinin oluştuğunu", çevre ülkelerin sanayileşmesiyle mevcut kutuplaşmanın ülke içinde de

²⁵ Amin, *Değişim Halindeki*, s.47.

²⁶ Samir Amin, *Kapitalizmden Uygurlığa Sosyalist Perspektifin Yeniden İnşası*. çev. Yağmur Dönmez ve Naim Atabağsoy. İstanbul: Yordam Kitap, 2020c, s.108.

²⁷ Amin, *Avrupa-Merkezcilik*, s.233.

²⁸ Amin, *Değişim Halindeki*, s.86.

²⁹ Samir Amin, *Liberal Virüs Sürekli Savaş ve Dünyanın Amerikanlaştırılması*. çev. Fikret Başkaya. İstanbul: Yordam Kitap, 2016, s.153.

³⁰ Erdoğan, *Kapitalizm*, s.166.

³¹ Immanuel Wallerstein, *Dünya Sistemleri Analizi Bir Giriş*. çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy. İstanbul: Bgst Yayınları, 2011. s.33.

³² Fikret Başkaya, *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara: İmge Kitabevi, 2000. s.87.

üretildiğini ve dünyada “marjinal bir yedek işçi ordusunun yaratıldığını” ifade etmiştir.³³ Çevre ülkelerde meydana gelen iktisadi gelişmeler, merkez ülkelerin işine yaracak biçimde gerçekleşmiştir.

Amin, “emperyalizmin kapitalizmin ‘belirli bir gelişme aşamasında’ ortaya çıkmadığını başlangıçtan itibaren emperyalist olduğunu belirtmiştir”.³⁴ Amin’e göre emperyalizm, kapitalizmin “en yüksek aşamasıdır”.³⁵ Bu anlamda emperyalizme son verilmesi için onunla birlikte görülen kapitalizmden de kopma meydana gelmelidir. Ancak küresel kapitalist ekonomik sistemden kopma meydana gelirse yoksulluk, açlık, sefalet içerisinde bulunan çevre bölgelerin kurtuluşunu sağlayacak sosyalist düzen tesis edilebilecektir.

Samir Amin’in Az Gelişmişlikten Kurtulmayı Sağlayacak Çözüm Önerileri

Merkez-çevre kavramsallaştırmasında, küresel kapitalist iktisadi sistemin periferi bölgelerinin az gelişmişliklerinin nedeni olduğunu savunan Amin, yazdığı pek çok kitap ve makalelerde, çevre bölgelerin bu ekonomi sisteminden çıkarak bağımsızlıklarını elde etmeleri gerektiğini çok kutuplu demokratik dünya düzeni, demokratikleşme, toplumsal ilerleme, uluslararası rekabet, sosyalizm gibi konularda ortaya attığı çözüm önerileriyle yinelemiştir.

Dünya Ticaret Örgütünün üçüncü dünya ülkelerine yönelik kalkınma stratejilerinin, sayıları yaklaşık üç milyar olan insanın hayatını nasıl etkileyeceğini sorgulayan Amin, tarımsal ürünler ve çiftçilikle rekabet etme gücü olmayan bu kesimlerin gerçekleşen yüzde yedilik gibi bir sanayileşmeyle bu sürecin bir parçası olamayacaklarını dile getirmiştir. Amin, Avrupa ve Birleşik Devletlerinde modern tarım, modern kentsel yaşam ve sanayi sonrası toplum modeline geçişin, üçüncü dünya ülkelerinde gerçekleşmesini mümkün görmemektedir. Ona göre, Batı’da gerçekleşen modern sanayileşmede emek yoğun bir düzende gelişmiştir. Üçüncü dünya ülkeleri bir rekabet piyasasında yer alacaklarsa, modern teknolojileri kullanmaları gerekmektedir. Aynı zamanda Batı, fazla nüfusunun Amerika’ya göç etmesiyle, bu nüfusun sanayiye entegre edilme sorunundan kurtulmuşlardır.³⁶ Üçüncü dünya ülkelerinde, emek yoğun bir sanayileşmeye geçilemeyecek olması ve tarımda makineleşmeyle birlikte açığa çıkacak işsiz nüfusun, ülkelerinde yetersiz bir gelişme gösteren sanayi işgücüne katılamayacak olmaları gibi sebeplerle DTÖ tarafından, öngörülen kalkınma stratejileri bu bölgeler için uygun değildir.

Amin, üçüncü dünya bölgelerinin kalkınması için, tarımsal faaliyetlerin korunmaya devam ederken aynı zamanda da “teknolojik ve toplumsal ilerlemeler” sağlayacak “ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde” planların yapılması gerektiğini belirtmiştir.³⁷ Bu doğrultuda, Amin, içtimai hayatın tüm alanlarını kapsayacak, bir demokratikleşme olmadan, kutuplaşmış dünyadan kurtulmanın mümkün olmadığını dile getirmiştir.³⁸ Amin, merkez ve çevre arasında mevcut kutuplaşmanın sonlanabilmesi için demokratikleşmenin yanı sıra gelirin dağıtılmasına yönelik bir dizi alternatif öneriler de sunmuştur. Buna göre; “IMF’nin kambiyo kurlarına istikrar kazandıran gerçek bir merkez bankası durumuna gelmesi”, “Dünya Bankasının üçüncü dünyaya fon aktarması”, “gerçek bir uluslararası ticaret örgütünün kurulması”, “çevre koruma kaygılarının içselleştirilmesi” ve “Birleşmiş

³³ Amin, Entelektüel Yolculuğum, s.93.

³⁴ Fikret Başkaya, "Büyük İnsanlığın" Kurtuluşuna Adanmış, Harika Bir Yaşam: Samir Amin", Mülkiye Dergisi, 2018. s.465. (erişim 11.12.2024)

³⁵ Amin, Emperyalizm, s.138.

³⁶ Samir Amin, "Dünya Yoksulluğu, Yoksullaşma ve Sermaye Birikimi" Mülkiye Dergisi, 33/262 (2009), s.91. (erişim 21.12.2024)

³⁷ Amin, Dünya Yoksulluğu, s.92.

³⁸ Amin, Değişim, s.71.

Milletlerin siyasi rolünün artırılması, ekonomik kurumlarla ilgili reformları tamamlamaları” gibi maddeleri pek de gerçekçi olmayan çözüm önerileri olarak sıralamıştır.³⁹ Bu çerçevede, çevre ülkeler ve çevredeki işçiler lehine olacak şekilde gelirin yeniden bölüştürülmesi gerekmektedir.⁴⁰

Bölgesel bütünleşmenin, beşli tekelin tahakkümüyle mücadele etmeyi sağlayacağını belirten Amin, çok kutuplu demokratik bir dünya düzenine geçilebilmesi için; “pazar paylarının saptanması”, “spekülatif işlemlere son verilerek yatırımların Kuzey ve Güneyde verimli alanlara yönlendirilmesi”, “bölgesel para sistemlerinin oluşturulması”, “dünya ölçeğinde vergilendirmenin başlatılması”, “kitle imha silahlarından arındırılmış dünya düzenine geçilmesi” ve “Birleşmiş Milletler Örgütünün demokratikleştirilmesi” gibi gerçekçi kabul ettiği alternatif önerilerinin altını çizmiştir.⁴¹ Çok kutuplu bir dünya tasavvuruyla Amin, karşılıklı bağımlılıkların olduğu ve çevre halkların üretime eşit katılımlarının sağlandığı, “daha iyi bir yaşam” sunan bir dünya düzeninden bahsetmektedir.⁴²

Amin, “bağlantıyı kesmek mi, sisteme uyarlanmak mı?” sorusuna, sisteme uyarlanmak isteyen üçüncü dünyanın yoksulluk ve eziyete katlanmak durumunda olduklarını, ancak dördüncü dünyanın yok olmaktan kurtulamayacağı cevabını vermiştir. Bağlantıyı kesmenin, bir “ilke seçimi” olduğunu belirten Amin, “küreselleşmiş değer dayatmasından kurtularak, onun yerine ulus ve halk ölçeğinde bir değer yasası” koyulması gerektiğinin altını çizmiştir. Oluşturulacak halk yasasının ise varolan veya taklit edilecek değil “yeni inşa edilecek” sosyalist bir temele oturması gerektiğini vurgulamıştır.⁴³ Geçmişte gerçekleşen reel sosyalist hareketlerin, demokrasi olmadan sosyal bir ilerlemeye kaydedeceklerine olan inançların boşa çıktığını belirten Amin, “sosyalizm ya demokrat olacak ya da olmayacak” sözleriyle demokrasiye dayanmayan bir sosyalizmin mümkün olamayacağını dile getirmiştir.⁴⁴ Amin sosyalizmin olabilirliği için kapitalizmin sorgulanması gerektiğini ancak bu şekilde demokratik ilerleme kaydedileceğini dile getirmiştir.⁴⁵ Bu bağlamda, köylü ve işçilerin önderliğinde bir sosyalist devrim yaşanması gerektiğine inanan Amin’e göre, gerçekleştirilecek devrimle ancak milli bir kurtuluş çevre ülkeler tarafından mümkün olabilir.⁴⁶ Çevre ülkelerde, modern ve ulusal ekonomilerin sağlanabilmesi için küreselleşmiş kapitalizmden kopmanın meydana gelmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bu ülkeler sadece merkez ülkelerin yararına çalışan ülkeler konumunda olacaklardır.⁴⁷ Buna göre çevre ülkelerin makus talihleri, ancak küresel kapitalist sistemle bağlantılarının kesilip, bu bölgelerde sosyalist bir düzenin tesis edilmesiyle değişebilecektir. Çevre bölgelerde sosyalist düzeni tesis edebilecek demokratik ilerlemelerin; özgürlük, adalet, eşitlik gibi değerler çerçevesinde “hak düzenlemelerinin ve sözleşmelerin kabul edilmesi”, solun önderliğinde demokratik hayatın yeniden tesis edilmesi, tüm toplumsal alanlarda “demokratik idare alanlarının” meşruluklarının temin edilmesi, “uluslararası egemenliğe eksiksiz bir saygının yeniden yerleşmesi” gibi koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir.⁴⁸ Ancak bu şartları yerine getiren çevre ülkeler, küresel kapitalist sistemden koparak bağımsızlıklarının önündeki engelleri aşabilirler.

³⁹ Amin, *Değişim*, s.78.

⁴⁰ Amin, *Liberal Virüs*, s.186.

⁴¹ Amin, *Değişim*, s.87-88.

⁴² Amin, *Liberal Virüs*, s.192-193.

⁴³ Amin, *Avrupa-Merkezcilik*, s.253.

⁴⁴ Amin, *Modernite, Demokrasi*, s. 145.

⁴⁵ Amin, *Kapitalizmden Uygarlığa*, s.203.

⁴⁶ Erdoğan, *Kapitalizm*, s.165.

⁴⁷ Amin, *Entelektüel Yolculuğum*, s.164.

⁴⁸ Amin, *Kapitalizmden Uygarlığa*, s.239-240.

Amin, “siyasal ve toplumsal gelişmeler” bağlamında demokratik gelişme ve çok kutuplu küreselleşmeyle toplumsal ilerlemenin sağlanması, “ideolojik ve kültürel bağlamda ise evrensellik değerlerinin yeniden canlandırılmasıyla” sosyalizm olasılığına ulaşılacağı analizini yapmıştır. İdeolojik ve kültürel bağlamda gelişmelerin tam tersi yönde gittiğini vurgulayan Amin’e göre, nesnel gerçeklikle ilgilenen, sorgulayan, rasyonel ve ampirizme dayanan büyü, sihir, dini dogmalardan uzak bilimsel bilginin, kendisini de sorgulayan tavrı karşısında postmodernizm, bilimsel bilgi, sihir, büyü gibi tüm alanları aynı kategoride değerlendirir ve “nesnel gerçekliğin olmadığı” iddiasında bulunur. Postmodernizmin takındığı tavrı “kültüralizmlere” yoldaşlık eder. “Kültüralizm, dinselliğe (siyasal İslam, siyasal Hinduizm, ABD’deki köktenci Hristiyanlık, her türden sayısız ‘tarikat’) ya da etnikliğe bulaşmış” söylemleri kapsamaktadır. Amin’e göre, bu örgütler halkları özgürleştirmektense kapitalizmin egemenliğine boyun eğdiren, “koyu gericici söylemlerdir”.⁴⁹ Çevre ülkelerin halklarında tüm bu gericiliğe karşı çıkacak toplumsal gücü harekete geçirecek aydın kesimleri, önemli halk hareketlerinin tetikleyicisi olmalılardır. Böylece, anti-kapitalist olan çevre ülkeler, kapitalist düzene karşı yeni düzenin savunucusu olan aydınlar tarafından, direnme ve ayaklanma meydana getirecek toplumsal bir güce kavuşabilirler.⁵⁰ Ancak Amin’in değerlendirilmesinde, sosyalizmin meydana gelebilmesi için ideolojik ve kültürel bağlamda evrensel değerlerin tesis edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde evrensel değerler çerçevesinde toplumsal ilerleme meydana gelmeden, demokratikleşme söz konusu olamaz, demokratikleşme gerçekleşmeyince de halkların kurtuluşunu olası kılacak sosyalizm ortaya çıkamaz. Evrenselcilikten vazgeçmenin bir gericilik emaresi olduğunu ifade eden Amin, emperyalist kapitalist sistemin oluşturduğu modernitenin “kültürel olarak taraflı, Avrupa-merkezci, erkek egemen ve ataerkil, doğaya eşya muamelesi yapan” özelliklere sahip olduğunu belirtir. Bu özellikleri bulunan egemen yapıya karşı çıkışlar ancak belirlenen sınırlarından çıkmamaları şartıyla izin verilir. Bu bağlamda kadın ve siyahi gibi çalışmaların yapılmasına müsaade edilirken diğer tarafta hâkim kapitalist sistem işlemeye devam etmektedir.⁵¹ Dolayısıyla postmodern söylem, Amin’in öngördüğü toplumsal değişme ve ilerlemeyi sağlayacak niteliklerden yoksundur.

Güney Kore, Tayvan, Tayland, Malezya, Çin gibi ülkeler, devlet müdahaleleri ve uyguladıkları çeşitli kalkınma stratejileriyle dünya sanayi pazarına katılmayı başaramamışlardır. Eşitsizliklerin yoğun, devlet müdahalelerinin tutarsız, bütünleşmenin yetersiz olduğu Latin Amerika ve Hindistan da ise imkânlarının oldukça altında bir gelişim meydana gelmiştir. Amin’in “bütünüyle marjinalleşmiş” olarak tanımladığı; Afrika, Arap ve İslam coğrafyalarının, uluslararası piyasada rekabet etme gücüne sahip endüstrileşmenin gerçekleşemediğini, “halkın zenginler, yoksullar ve çok yoksullar” olarak ayrıştığını, bu bölgelerin hiçbir ilerleme göstermeyi başaramadığını ifade ederek üçüncü dünya ülkelerinin tablosunu özetlemiştir.⁵² Ülkelerin gelişmişleri ve uluslararası piyasada rekabet edebilmeleri, siyasi anlamda devlet desteğini almış olmalarına bağlıdır. Gelişme sağlayamamış marjinal bölgeler ise “kendilerine ait proje ve strateji geliştirmemiş” olmalarından dolayı emperyalistlere karşı savunmasız durumda kalmışlar ve “küreselleşmenin pasif nesneleri” konuma gelmişlerdir.⁵³

Az gelişmiş ülkeler, Güney Kore, Tayvan, Çin gibi istisnalar dışında, yeni oluşmuş olan dünya sistemiyle oldukça sınırlı bir bütünleşme sağlayabilmişlerdir. Hatta bazı ülkeler yeni dünya sistemiyle hiç bütünleşme sağlayamamaları sebebiyle dördüncü dünya ülkeleri

⁴⁹ Amin, Kapitalizmden Uygarlığa, s. 222-224.

⁵⁰ Amin, Avrupa-Merkezcilik, s.263.

⁵¹ Amin, Kapitalizmden Uygarlığa, s.224.

⁵² Amin, Değişim, s.45-46.

⁵³ Amin, Değişim, s.46.

konumundadırlar. Sınırlı bütünleşen ile hiç bütünleşemeyen ülkeler arasında “yarı-sanayileşmiş ve dördüncü dünya ülkeleri ayrımını yapmak mümkün” hale gelmiştir. Tüm bu nedenlerden ötürü “Kuzey-Güney işbirlikleri” periferi bölgelerde fırsat olarak değerlendirilmektedir.⁵⁴ Ancak Amin, “egemen sistem tarafından dayatılan bölgesel entegrasyonun çevre ülkelerin aleyhine olduğunu, merkez bölgelerle yapılan ticaret anlaşmaları ve projelerin neo-emperyalist olduklarını” ve “bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyi farklarını azaltmak için uygun olmadıklarını” vurgulamıştır.⁵⁵ Bu bağlamda Amin, küresel kapitalist sistemden tamamen kopmadan çevre bölgelerin bağımsızlık elde etmelerinin mümkün olmadığını, merkez ülkelerle gerçekleştirilen ticaret anlaşmaları ve işbirliklerinin çevre ülkelerin, bağımsızlıklarına ulaşmaları noktasında engel teşkil ettiğini ve kurtuluş yollarının, sosyalizmden geçtiğini vurgulamıştır.

BRICS Örgütünün Alternatif Bir Blok Olarak Ortaya Çıkış Amacı

Küresel kapitalist sistem üzerinde hâkim güç konumunda bulunan ABD'nin hegemonyasından kurtulmak isteyen bazı ülkeler, BRICS olarak adlandırılan ana odağını ekonomik işbirliği şeklinde belirleyen yeni ve dinamik bir örgüt olarak bir araya gelmişlerdir. 2006 yılında ilk toplantılarını gerçekleştiren üye ülkeler, Goldman Sachs'ın ekonomisti olan Jim O'Neill'in tarifiyle Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in baş harflerinden oluşan BRIC adını, 2011 yılında Güney Afrika'nın da katılmasıyla BRICS adını almışlardır.⁵⁶ Kısa bir zaman diliminde büyük bir ekonomik başarı göstermesi beklenen BRICS ülkeleri, ekonomik bir yapılanma olarak ortaya çıkmış, dünya düzenini yeniden oluşturma çabası içerisine girmiş ve tek kutuplu dünya sistemine karşı çok kutupluluğu temsil eden ekonomik ve siyasi bir yapı olarak örgütlenmişlerdir. ABD hegemonyasına son vermek isteyen BRICS ülkeleri, adil rekabet koşullarının oluşturulması gerektiği görüşü etrafında birleşmişlerdir. BRICS ülkeleri arasında Rusya, Çin gibi küresel kapitalist sistemle bütünleşebilmiş, rekabet edebilme gücüne sahip ülkelerle, kapitalist sistemle kısmen bir bütünleşme sağlayabilmiş ancak uluslararası ticari ilişkilerde rekabet edebilme gücüne sahip olamayan yarı gelişmiş ülkeler bulunmaktadır.

BRICS ülkelerinin önemli özellikleri, “dünya nüfusunun %40'ına, toplam GSYH'nin %25'ine ve dünya yüz ölçümünün yaklaşık %25'ine sahip” olmalarıdır.⁵⁷ Dünya nüfusunun önemli bir bölümüne sahip olan BRICS ülkelerinin, “dünya ekonomisindeki paylarının her yıl artış göstermesi ve yüksek büyüme oranlarını yakalamaları, bu ülkelerin yükselen ekonomiler olarak değerlendirilmelerini sağlamıştır”.⁵⁸ Goldman Sachs'ın verilerine göre 2032 yılında kadar BRICS ülkeleri, G7 ülkelerinin ekonomileri kadar bir büyümeye ulaşacaklardır.⁵⁹ Goldman Sachs'ın 2003 yılında yayınladığı rapora göre, BRIC ülkeleri 2050 yılında dünya ekonomi sisteminde çok daha büyük bir güç haline gelebilirler. Goldman Sachs verilerine göre; 2050 yılına kadar, Brezilya'nın ortalama büyüme oranı %3,6 olurken, Hindistan'ın büyüme oranı %5'in üzerinde seyredecek, Çin 2041 yılına kadar dünyanın en

⁵⁴ Amin, Liberal Virüs, s.194.

⁵⁵ Amin, Liberal Virüs, s.194-195.

⁵⁶ Niu Haibin, “BRICS in global governance: A progressive force?” Friedrich Ebert Stiftung, Global Policy and Development, 2012, s.1.

⁵⁷ Mehmet Enes Aşçı, “BRICS Ülkelerinin Küresel Güç Olma Potansiyelleri ve Türkiye”, Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi, 1/1 (2019). s.41. (erişim 21.12.2024)

⁵⁸ Murat Tekbaş, “BRICS-T Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Küreselleşme İlişkisi”, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4/3 (2019). s.399. (erişim 22.22.2024)

⁵⁹ Haibin, “BRICS in global, s.1.

büyük ekonomisine sahip olacak ve Rusya'nın GSYİH verileri, diğer BRIC üyelerinin çok ilerisine ulaşacaktır.⁶⁰

BRIC ülkelerinin, bölgesel ve küresel alanda askeri, siyasi ve sosyal olarak önemli güç merkezini oluşturmaları, uluslararası konularda etkin rol alma istekleri, kendi aralarında farklı uluslararası örgütler kurarak iş birliklerini geliştirmeleri ve ABD merkezli küresel kapitalist düzene karşı alternatif oluşturmaları gibi nitelikleri bulunmaktadır.⁶¹ Böylece BRICS ülkeleri, uluslararası iktisadi düzende rekabet edebilme ve dünya üzerinde sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda ABD üstünlüğünü azaltarak, daha belirleyici konuma ulaşma amaçları etrafında birleşmişlerdir.

"ABD, dünyanın iki önemli ekonomik kuruluşu olan IMF ve Dünya Bankası (WB) üzerinde büyük oranda oy hakkına sahiptir".⁶² ABD'nin küresel ekonomik sistemde merkezi karar alıcı olması, adeta rekabeti belirleyen bir kaleci pozisyonunda rol almasını ve egemenliğini sağlamlaştırmasını temin etmiştir. Ancak mevcut durumdan rahatsız olan BRICS ülkeleri, ABD'nin bu hegemonyasına son verebilmek ve uluslararası iktisadi konjonktürde rekabet edebilir hale gelmek için bu iki ekonomik kuruluşla yarışabilecek yeni kuruluşlar oluşturma çabası içerisine girmişlerdir. Bu kapsamda altıncı BRICS zirvesinde, IMF ve Dünya Bankasına alternatif olması için Yeni Kalkınma Bankasını (NDB), beşinci zirvede kurulmasına karar verilen "100 milyar dolar hacimli Koşullu Rezerv Düzenlemelerini (CRA)" ve kendi aralarında gerçekleştirecekleri bir İhracat Kredi Ajansını kurmuşlardır.⁶³ Böylece BRICS ülkeleri tarafından, ABD'nin küresel ekonomik sistemdeki mevcut pozisyonundaki rolünün önemi, farklı alternatif kuruluşlar oluşturularak kırılmaya çalışılmaktadır.

BRICS ülkeleri 2009'dan günümüze kadar farklı ülkelerde, farklı konu başlıklarıyla on yedi adet uluslararası zirve gerçekleştirmişlerdir. Gerçekleştirilen bu zirvelerde konu başlıkları; küresel ekonomik sisteme aktif katılımdan çok kutuplu alternatif dünya düzenine, açlıktan sefalete, yoksulluktan bağımsızlığa, toprak bütünlüğünden egemenliğe, eşitlikten siyasi bağımsızlığa, iş birliğinden ortak para birimini oluşturmaya, iklim değişikliğinden gıda güvenliğine, rekabetin artırılmasından kapsayıcı büyümeye, terörle mücadelede ticari iş birlikteliklerini arttırmaya vb. olmak üzere küresel siyasi, ekonomik ve sosyal sorun alanlarına dair pek çok karar almışlardır. "Enerji, sağlık, sosyal ilişkiler, siber güvenlik, vergi, turizm" gibi konuların yanı sıra kendi aralarında "enerji araştırma platformu, yeni endüstri devrimi ortaklığı, vergi dairesi gibi ortak yapılarla" çeşitli alanlarda iş birliktelikleri oluşturarak etki alanlarını genişletmeyi amaçlamışlardır.⁶⁴ Yapılan her zirveyle BRICS üye ülkeleri küresel ekonomik sistemde daha rekabet edebilir hale gelecekleri önemli kararlar alarak, alternatif yeni dünya düzenini oluşturma noktasına dikkat çekici adımlar atmışlardır

"2008 yılında meydana gelen finansal kriz, üçlü grup olan ABD, Avrupa Birliği ve Japonya ekonomilerinde daralma yaratırken, 2010 yılında BRICS ülkelerinde önemli ekonomik büyüme gerçekleşmiştir".⁶⁵ Bu durum Üçlü ve BRICS ülkeleri arasındaki ekonomik farklılığın giderek azaldığını göstermektedir. Küresel ekonomik sistemde eksen

⁶⁰ Dominic Wilson ve Roopa Purushothaman. *Dreaming With BRICs: The Path to 2050*. Goldman Sachs, Global economics paper, 99 (2003).

⁶¹ Andrew Hurrell, "Hegemony, liberalism and global order: what space for would-be great powers?" *International Affairs*, 82/1 (2006). s.1-2.

⁶² Tuba Yıldız, "BRICS-T Ülkelerinde Sürdürülebilir Kalkınmanın Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Boyutu". Doktora Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, 2023. s.104.

⁶³ Murat Poyraz, "BRICS, Alternatif Bir Düzen Arayışı mı?" *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10/24 (2019). s.441-442. (erişim 22.22.2024)

⁶⁴ Poyraz, BRICS, s.443-444.

⁶⁵ Aşçı, BRICS, s.45.

kayması yaşanmakta, farklı siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklere sahip olmalarına rağmen alternatif bir blok olarak ortaya çıkan BRICS ülkeleri, üye sayılarını arttırarak çok kutuplu dünya düzenini kurmaktadır.

Günümüzde Amin'in çok kutuplu dünya sistemine uygun düşen ve mevcut sömürü düzenine karşı alternatif oluşturma gücü ve potansiyeline sahip olan, dünya kamuoyunda adından sıkça söz ettiren BRICS, yeni uluslararası bir oluşum olarak dikkat çekmekte ve basında sıkça haber konusu yapılmaktadır. BRICS ülkeleri, ABD merkezli hâkim kapitalist düzene karşı yeni "alternatif bir blok"⁶⁶ olarak kurulmuştur. 22-24 Ağustos tarihlerinde, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 15. kez toplanan üye ülkeleri, toplantı kapsamında Mısır, İran, Etiyopya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Sudi Arabistan, tam üyeliklerini kabul ederek, alternatif bir iş birliği oluşturma, yaptıkları ticari anlaşmalarında dolar dışında ortak bir para birimi kullanma, üye ülkelerin kalkınmalarının sağlanacağı çok kutuplu yeni dünya düzenini tesis etme gibi niyetlerini beyan etmişlerdir. Çok kutuplu dünya düzenine ihtiyacın vurgulandığı, 22-24 Ekim 2024 tarihleri arasında özellikle Ukrayna ile savaş halinde olan Rusya'da gerçekleşen 16. BRICS⁶⁷ Zirvesinde, dolara olan bağımlılığın azaltılması ve kendi ödeme yöntemlerinin geliştirilmesi ve dijital ödeme modellemesi üzerine çalışmalara dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda demokratik ve adil bir dünya düzeninin vurgulandığı zirvede, İsrail'in Filistin arasında yaşanan çatışmaların son bulması için taraflara çeşitli çağrılarda bulunulmuştur. 6-7 Temmuz tarihlerinde Brezilya'da gerçekleşen 17. BRICS⁶⁸ Zirvesinde "küresel yönetim sisteminde reform, Küresel Güney'in daha fazla temsili, çok taraflılık, iklim değişikliği, yapay zekâ yönetimi, dijital uçurum, küresel sağlık gibi konular gündeme gelmiştir". Söz konusu Zirveye Türkiye Dışişleri Bakanı olarak katılım sağlamıştır ancak konumuz Türkiye'nin BRICS üyeliği hakkında bir değerlendirme içermediği için bu konuya çalışmamızın bu kısmında yer verilmemiştir.

17.BRICS Zirvesinde Brezilya Devlet Başkanı BRICS oluşumunu, çok kutuplu dünya düzenini benimseyen Bandung Konferansının timsali olduğunu belirtmiştir. Kısaca başarısızlıkla sonuçlanmış olmasına rağmen bağımsızlıklarını elde etmiş olan ulusların düzenledikleri Bandung Konferansıyla, kutuplaşmaya ve sömürülmeye son vermek isteyen Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmak için birtakım kalkınma girişimlerinde bulunmuşlardır.⁶⁹ Bandung programı Amin'in, çevre ülkelerin küresel kapitalist sistemden kopuşu mümkün kılacağına inandığı ve birçok ülke tarafından benimsenen "içe dönük ve dünya ekonomisinden ayrık" kalkınma stratejilerini sağlayabilecek bir programdı (Amin, 2018b: 131). Ancak Bandung projesinin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla, bu proje kapsamında kalkınma fikirleri de son bulmuştur.⁷⁰

Dünya Bankası Başkanı olan Robert Zoellick, verdiği röportajda BRICS ülkelerinin mevcut krize engel olamayacaklarını belirterek,⁷¹ üye ülkelerin hayal kırıklığı yaşayacaklarını ve başarılı olmayacaklarını vurgulamıştır. Ancak BRICS gibi oluşumlar Amin'in, Avrasya Projesi olarak tasarladığı egemen iktisat ilişkilerine son verebilecek potansiyelde olması, üçüncü dünya toplumları için umut vericidir. Bu tür oluşumlar sayesinde çevre halklar, emperyalizmden kurtulma ve insan onuruna yaraşır bir hayat sürme imkânına kavuşabileceklerdir.

⁶⁶ Haberin detayları için bakınız: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-15-brics-zirvesi-alternatif-blok-gucleniyor/2975951>

⁶⁷ Haberin detayları için bakınız: <https://www.avim.org.tr/tr/Yorum/16-BRICS-LIDERLER-ZIRVESI>

⁶⁸ Haberin detayları için bakınız: <https://avim.org.tr/tr/Analiz/BRICS-17-LIDERLER-ZIRVESI>

⁶⁹ Amin, Liberal Virüs, s.148.

⁷⁰ Amin, Liberal Virüs, s.115.

⁷¹ Haberin detayları: https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2011/09/110920_zoellick_brics

Çevre ülkeler, merkez ülkelerin iç işlerine karışıp, kendilerine yukarıdan bakan tavırlarından duydukları rahatsızları yüksek bir sesle dile getirmeye başlamışlardır. Sudi Arabistan'ın OPEC+ hakkında 2022 yılında aldıkları kararlardan dolayı ABD'nin tehdidi karşısında tepkisiz kalmamaları,⁷² henüz BRICS üyesi olmayan Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin, Fransa'nın kendilerine yönelik "buyurgan tavırlarından" duydukları rahatsızlıkları dile getirmeleri,⁷³ Kenya Devlet Başkanı'nın, Fransa'ya ticaret anlaşmalarında dolar kullanmak istemediklerini ve "yeni bir eşitler örgütü" kurulması taleplerinde bulunması,⁷⁴ Rusya Devlet Başkanı olan Vladimir Putin'in, Afrikalıların kendi geleceklerini tayin haklarına sahip olduklarını ve bu haklara merkez ülkelerin müdahale etmemeleri gerektiği yönündeki açıklamaları⁷⁵ gibi örnekler çevre ülkelerin merkez ülkelere yeni dünya düzeninin değişmesi gerektiği yönündeki mesajlarını oluşturmaktadır. Bu çerçevede çevre ülkelerin, merkez ülkelere yönelik siyasi ve ekonomik bağımsızlıklarını kendi ellerine alma, çok kutuplu dünya düzenini, dolar karşısında alternatif para birimlerini kullanma istekleri ve yeni eşitler örgütünün kurulması gibi talepleri, Amin'in çevre ülkelerin, merkeze olan bağımlılıklarının sona erdirecek çözüm önerilerinin bazı yönleriyle örtüşmektedir. Ancak BRICS ülkelerinin Amin'in önerdiği küresel kapitalist sistemden koparak yeni sosyalist bir düzene geçmek gibi bir niyetleri bulunmamaktadır. Halihazırda küresel kapitalist süreçte rekabet edebilen ülkeler BRICS ülkeleri arasında bulunmaktadır. Bu ülkelerin küresel kapitalist sistemden kopmaları, kendi küresel ticari gelişimlerine engel olabilir. Bu sebeple BRICS ülkeleri, küresel kapitalist sistemden kopmaktan ziyade onunla rekabet edebilecek bir eşitler pozisyonu talebinde bulunmaktadır. BRICS ülkelerinin bu duruşu, Amin'in yarı-çevre ülkelerinin kapitalist sistemden kopup, yeni sosyalist düzeni tesis etmedikleri müddetçe bağımsızlıklarını elde edemeyecekleri fikriyle çelişmektedir.

Sonuç

Amin, çalışmalarında merkez ve çevre ilişkilerine yer vermiş ve çevre ülkelerin geri kalmışlıklarından kurtulmaları konusunda çeşitli öneriler sunduğu çok sayıdaki çalışmalarıyla akademik literatüre önemli katkılarda bulunmuş, değerli bir sosyal bilimcidir. Amin'in çalışmalarının başat konusunu, merkez ülkelere bağımlı kılınmış çevre ülkelerinin yoksulluk, açlık, sefalet gibi sorunları oluşturmuştur. Hatta Amin, bu sorunlara dikkat çekmek için yirminci yüzyılın ikinci yarısını, "yoksullaşma" kavramı ile tanımlamıştır. Ona göre yoksulluk, kapitalistle sıkı ilişkisi olan emperyalist süreç içerisinde ortaya çıkmıştır.⁷⁶ Kapitalizmi, tüm bölgeler için önlenemez bir aşama olarak değerlendirenler, kapitalist aşamadan geçilmeden "kapitalizmin ötesi"ne geçilmenin mümkün olmadığı iddiasında bulunmuşlardır. Amin, bu bakış açısına karşı küresel kapitalizmden kopmayı önermekte çünkü bu sistem içerisinde çevre ülkelerin geri kalmışlıklarının meydana geldiğini savunmaktadır.⁷⁷ Bu bağlamda, çevre ülkelerin küresel kapitalist süreçle bağlantısına son vermediği sürece yoksulluktan ve merkez ülkelere sömürölmekten kurtulmaları olası görünmemektedir. Ona göre sömürü düzeninden kurtulup bağımsızlıklarını kazanmak isteyen çevre ülkeler, "toplumsal ilerleme, demokratikleşme ve çok kutuplu bir küresel

⁷² Haberin detayları için bakınız: <https://www.haberturk.com/abd-ile-suudi-arabistan-arasinda-gerilim-tehdit-etmeyin-3530351>

⁷³ Haberin detayları için bakınız: <https://www.haksozhaber.net/kongodan-fransaya-buyurgan-tavrini-birak-cikisi-161243h.htm>

⁷⁴ Haberin detayları için bakınız: <https://www.tgrthaber.com.tr/dunya/kenya-lideri-macronun-suratina-bakarak-haykirdi-2894844>

⁷⁵ Haberin detayları için bakınız: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-batili-ulkelerin-afrikalilarin-yerine-alDIGI-kararlar-donemi-sona-eriyor/2906600>

⁷⁶ Amin, Dünya Yoksulluğu, s.95.

⁷⁷ Amin, Kapitalizmden Uygarlığa, s.101-102.

sistemin inşasını" oluşturmada bağımsızlığa gidecek yolları aşamazlar. Aynı zamanda liberal kapitalizmin devamlılığı, bu ülkelerde demokrasiye olan güvenin kaybolmasına neden olacak ve gerçekleşmesi beklenen sosyalizme ulaşılma olanağı kalmayacaktır.⁷⁸ Küresel kapitalist sistem içerisinde çevre ülkelerin; dışlanma, işsizlik, yoksulluğu sonlandıracak sosyal faaliyetlerin yetersizliği, sosyal dayanışma, cinsiyetler arasında eşitsizlik, ekolojik kaygılar, küreselleşme, uluslararası ilişkiler, demokrasi, halkların örgütlenme şekilleri, "alternatif halkçı sosyal bloklar", kültürel ve ulusal farklılıklar olmak üzere çeşitli sosyal problemlere sahip olduğunu belirten Amin, çok kutuplu bir dünya düzeni için üzerinde durulması gereken konuların çok yönlülüğüne dikkat çekmiştir.⁷⁹ Kısaca siyasi bağımsızlıklarını kazanmak isteyen çevre ülkelerin, önce ekonomik bağımsızlıklarına öncelik vererek demokratik, çok kutuplu yeni bir dünya düzeni için çaba sarfetmeleri gerekmektedir.

Çevre ülkeler, aydınlar tarafından toplumsal gücü harekete geçirerek oluşturdukları halk hareketlerinin, yaşadıkları eşitsizliklere karşı seslerini duyurup, bu düzenin değişmesi taleplerini dile getirebilecekleri çok az fırsatlara sahiplerdir. Dünya toplumsal formlarda, mali kaynakların ve entelektüel girişimlerin yüksek maliyetler gerektirmesi sebebiyle eşitsizlikler yaşandığını belirten Amin, emperyalist sömürüye maruz kalan, katledilen "yüz milyonlarca köylü, emperyalist işgalcilerin makineli tüfekleri ve bombalarıyla yüz yüze kalan koca koca halkların, zaman zaman seslerini ancak bir 'seminer'de duyurabildiklerini" ifade etmiştir.⁸⁰ Bu durum da halkların, emperyalist sömürgeciliğe yönelik mücadelelerinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Alternatif Dünya Formu bu sorunun üstesinden gelmek için ortaya çıkmıştır.

Amin'in çevre ülkelerin sömürölmekten kurtuluşu için önerileri, günümüzde üçüncü dünya liderleri tarafından yüksek sesle dile getirilmekte, kendilerini sömüren Batı dünyasına karşı tepkilerini açık yüreklilikle ortaya koyarak mevcut düzenin değişmesi yönündeki taleplerini bazen sert bir dille ifade etmektedirler. Bu bağlamda, az gelişmiş ülkelerin merkez ülkelerin emperyalist yaklaşımlarından kurtulabilmek için günümüzde bir mücadele içinde olduklarını görebilmekteyiz. BRICS örgütünün ve bazı çevre ülkelerinin, merkez ülkelere yönelik siyasi ve ekonomik bağımsızlıklarını kendi ellerine almak istemeleri, çok kutuplu dünya düzenini, dolar karşısında alternatif para birimlerinin oluşturulmasını ve yeni eşitler örgütü kurulması gibi taleplerde bulunmaları, Amin'in çevre ülkelerin, merkeze olan bağımlılıklarının sona erdirecek çözüm önerileriyle kısmen örtüşmektedir. Amin bu taleplerin gerçekleşmesi için demokratik temellere dayanan yeni bir sosyalizme geçilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak BRICS ve bazı çevre örgütlerinin sosyalist düzene geçmekle ilgili henüz bir açıklamaları bulunmamaktadır. BRICS örgütünde Çin, Rusya gibi küresel kapitalist sistemden kâr elde eden ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkelerin küresel kapitalist sistemin son bulmasını talep etmeyeceği ön görölmektedir. Zira 17. BRICS Zirvesinde ABD Başkanı Trump, BRICS üye ülkelerin ABD karşıtı kararlar alması durumunda üye ülkelere ek gümrük vergiler uygulanacağını beyan etmesi, iç politikasına yönelmek isteyen Çin'in ilk kez bu zirveye Başbakanlık düzeyinde katılım göstererek, ABD ile ticari ilişkilerinin zarar görmesinin önüne geçme niyeti küresel kapitalist sistemin BRICS üye ülkeleri üzerinde baskıcı gücünü göstermekte ve küresel kapitalist sistemin parçası olan üye ülkelerin de kendi ticari menfaatleri için BRICS sürecine yönelik aktif katılımlarını yavaşlatma eğiliminde oldukları dikkat çekmektedir. Amin'e göre, küresel kapitalist sistemle bağlarını koparıp sosyalist düzene geçilmedikçe dördüncü dünya yok olmaktan, üçüncü dünya da sömürölmekten kurtulamayacaklardır.

⁷⁸ Amin, Kapitalizmden Uygarlığa, s.265.

⁷⁹ Amin, Liberal Virüs, s.197-198.

⁸⁰ Amin, Kapitalizmden Uygarlığa, s.197.

Mevcut güç eşitsizliklerinden kurtulmak isteyen periferi ülkeler, BRICS gibi yeni oluşan örgütler kurarak veya bunlara katılarak iktisadi ve egemenlik bağımsızlıklarını kazanmanın yeni yollarını bulmaya çalışmaktadırlar. Atatürk: “siyasî ve askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazsa meydana gelen zaferler payidar olamaz, az zamanda söner”, “tam bağımsızlık ancak ekonomik bağımsızlıkla olur” gibi pek çok ifadesiyle bağımsızlık fikrinin ekonomiden ayrı düşünülemeyeceğini açıkça ortaya koymuş, özgür olmanın ve özgür kalabilmenin iktisadi gelişmeyle sıkı ilişkisine dikkat çekmiştir.

Kaynakça

- Ağır, Hüseyin, Ve Selvi Yıldırım. “Türkiye İle Brics Ekonomilerinin Makroekonomik Performans Karşılaştırması: Betimsel Bir Analiz.” Ksü Sosyal Bilimler Dergisi, 12/2 (2015) <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Ksusbd/Issue/10293/126258> (Erişim 12.12.2024)
- Altınbaş, Deniz. “İnsanlığa Karşı Suçlar Ve Yeni-Sömürgecilik”, Uluslararası Suçlar Ve Tarih, 11/33 (2011), 33-76. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Download/Article-File/701017> (Erişim 11.12.2024)
- Amin, Samir. Avrupa-Merkezcilik Bir İdeolojinin Eleştirisi. Çev. Mehmet Sert. İstanbul: Yordam Kitap, 2020a.
- Amin, Samir. "Çeperde: Ulusal Kurtuluşun Sonu Mu?" Büyük Kargaşa Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi. Der. Samir Amin, Giovanni Arrighi, Andre Gunder Frank Ve Immanuel Wallerstein, Çev. Erden Akbulut, İstanbul, 1993. 102-148.
- Amin, Samir. Değişim Halindeki Dünya Sistemi. Çev. Fikret Başkaya. Ankara: Maki Bas. Yay. Ltd. Şti., 2000a.
- Amin, Samir. "Dünya Yoksulluğu, Yoksullaşma Ve Sermaye Birikimi", Mülkiye Dergisi 33/262 (2009): 89-97. (Erişim 21.12.2024)
- Amin, Samir. Emperyalizm Ve Eşitsiz Gelişme. Çev. Semih Lim. İstanbul: Yordam Kitap, 2018a.
- Amin, Samir. Entelektüel Yolculuğum. Çev. Uğur Günsür. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2000b.
- Amin, Samir. Kapitalizmden Uygarlığa Sosyalist Perspektifin Yeniden İnşası. Çev. Yağmur Dönmez Ve Naim Atabaşsoy. İstanbul: Yordam Kitap, 2020c.
- Amin, Samir. Küreselleşmiş Değer Yasası Kıyısı Olmayan Marx. Çev. Fikret Başkaya. İstanbul: Yordam Kitap, 2018b.
- Amin, Samir. Liberal Virüs Sürekli Savaş Ve Dünyanın Amerikanlaştırılması. Çev. Fikret Başkaya. İstanbul: Yordam Kitap, 2016.
- Amin, Samir. “Modern Kapitalist Dünya Sistemi Kavramına Karşı Eski Dünya-Sistemleri Kavramı.” Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık Mı, Beş Bin Yıllık Mı?, Der., Andre Gunder Frank Ve Barry K. Gills, Çev. Esin Soğancılar, Ankara: İmge Kitabevi, 2003. 457-505.
- Amin, Samir. Modernite, Demokrasi Ve Din Kültüralizmlerin Eleştirisi. Çev. Fikret Başkaya, Uğur Günsür Ve Güven Öztürk. İstanbul: Yordam Kitap, 2020b.
- Amin, Samir. Üçüncü Dünya, Demokrasi Ve Sosyalizm. Çev. Yiğit Bener. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1992.
- Aşçı, Mehmet Enes. “Brics Ülkelerinin Küresel Güç Olma Potansiyelleri Ve Türkiye”, Uluslararası Hukuk Ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi, 1/1 (2019). 39-60. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Download/Article-File/764613> (Erişim 21.12.2024)
- Başkaya, Fikret. Kalkınma İktisadının Yükselişi Ve Düşüşü. Ankara: İmge Kitabevi, 2000.
- Başkaya, Fikret. "Büyük İnsanlığın" Kurtuluşuna Adanmış, Harika Bir Yaşam: Samir Amin". Mülkiye Dergisi, 2018: 463-466. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Download/Article-File/933934> (Erişim 11.12.2024)

- Bucak, Cengiz. "Bağımlılık Teorisi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003
- Eisenstadt, Shmuel N. Modernleşme, Başkaldırı Ve Değişim. Çev. Ufuk Coşkun. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.
- Erdoğan, İrfan. *Kapitalizm, Kalkınma, Postmodernizm Ve İletişim*. Ankara: Erk Yayınları, 2000.
- Haibin, Niu. "Brics In Global Governance: A Progressive Force?" Friedrich Ebert Stiftung, Global Policy And Development, 2012.
- Hurrell, Andrew. "Hegemony, Liberalism And Global Order: What Space For Would-Be Great Powers?" *International Affairs*, 82/1 (2006). 1-19.
- İplikçi, Alper. "Kolonyalizm Ve Emperyalizm Üzerine Bir Değerlendirme." *Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21/4 (2017):1527-1540. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Ataunisobil/Issue/34383/380952> (Erişim 12.11.2024).
- Loomba, Ania. "Colonialism/Postcolonialism". New York: Routledge, 2015.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay Ve Derya Kömürçü. Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları, 2021.
- Perreau-Saussine, Emile. "Emperyalizm." *Sosyoloji Sözlüğü*, Düz. Bryan S. Turner, Çev. Alper Keskin, 260-262. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020.
- Poyraz, Murat. "Brics, Alternatif Bir Düzen Arayışı Mı?" *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10/24 (2019). 434-449. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Download/Article-File/772484> (Erişim 22.22.2024).
- Samoff, Joel. "Samir Amin. Unequal Development: An Essay On The Social Formations Of Peripheral Capitalism. Translated By Brian Pierce." 1978: 87-88.
- Tdk (Türk Dil Kurumu). *Türkçe Sözlük*. 11. Düzenleyen: Şükrü Haluk Akalın Ve Vd. Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.
- Tekbaş, Murat. "Brics-T Ülkelerinde Ekonomik Büyüme Ve Küreselleşme İlişkisi", *Finans Ekonomi Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/3 (2019). 397-412. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Download/Article-File/818988> (Erişim 22.22.2024).
- Wallerstein, Immanuel. *Dünya Sistemleri Analizi Bir Giriş*. Çev. Ender Abadoğlu Ve Nuri Ersoy. İstanbul: Bgşt Yayınevi, 2011.
- Wilson, Dominic, Ve Roopa Purushothaman. *Dreaming With Brics: The Path To 2050*. Goldman Sachs, Global Economics Paper, 99 (2003). 1-24.
- Yıldız, Tuba. "Brics-T Ülkelerinde Sürdürülebilir Kalkınmanın Sosyal, Ekonomik Ve Çevresel Boyutu". Doktora Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, 2023.

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.

Katkı oranı beyanı: %100

Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.